

УДК [342.7] (477) «14-17»

Мартинюк Олексій Володимирович –

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права та адміністративного права
Донецького національного університету імені Василя Стуса (м. Вінниця)

Oleksii V. Martyniuk –

candidate of juridical sciences, associate professor,
assistant professor of department for theory and history of state and law and administrative law,
Vasyl Stus Donetsk National University
(21 600-richchia Street, Vinnytsia, 21000, Ukraine)

Жінка як суб'єкт злочину в Україні (друга половина XIV – перша половина XVII ст.)

У статті розглядаються особливості кримінальної відповідальності жінки за вчинені нею злочини в Україні у другій половині XIV – першій половині XVII ст. залежно від ступеня суспільної небезпеки. Зосереджується увага на основних поняттях та юридичних конструкціях кримінального права вказаного періоду, а також на чинниках, що впливали на ступінь покарання жінки. Розглядаються такі специфічні злочини, як вбивство своїх родичів, перелюбство, подружня зрада через втечу з іншим чоловіком, звідництво, проституція та покарання, що призначалися за них.

Ключові слова: жінка, злочин, суб'єкт злочину, звичаєве право, Судебник Казимира 1468 р., Литовський Статут, Литовсько-Руська держава, Річ Посполита.

В статье рассматриваются особенности уголовной ответственности женщины за совершенные ею преступления в Украине во второй половине XIV – первой половине XVII века в зависимости от степени общественной опасности. Сосредотачивается внимание на основных понятиях и юридических конструкциях уголовного права указанного периода, а также на факторах, которые влияли на степень наказания женщины. Рассматриваются такие специфические преступления, как убийство своих родственников, прелюбодеяние, супружеская измена через побег з другим мужчиной, сводничество, проституция и наказания, которые назначались за них.

Ключевые слова: женщина, преступление, субъект преступления, обычное право, Судебник Казимира 1468 г., Литовский Статут, Литовско-Русское государство, Речь Посполитая.

O.V. Martyniuk Woman as a Subject of Crime in Ukraine (the Second Half of the 14th – the First Half of the 17th Century)

The article deals with peculiarities of criminal liability for women who committed crimes in Ukraine the second half of the 14th – first half of the 17th century depending on the level of social danger. Attention has been focused on the main definitions and legal constructions of criminal law during mentioned period of time.

The main sources of criminal law were a custom, statutory county certificates (privileges), Casimir's Code of 1468 as well as Lithuanian Statute of 1529, 1566 and 1588.

It has been identified that in the second part of the 14th – 15th centuries a woman irrespective of her social and family background were subjects to criminal liability from the age of seven (eight) years. In the 16th – the first part of the 17th century this age was thirteen years. The age was increased due to the development of humane views in Ukrainian society.

It has been established that during researched period of time the principle of individual criminal liability developed and was enshrined in legislation. A woman was not a special subject to crime and punishment did not depend on the sex of a criminal. At the same time, the Statute emphasizes on specific “female crimes” such as murder of relatives, adultery, cheating through escaping with another man, matchmaking and prostitution. Those crimes were grievous and punished severely mostly by death penalty.

It has been found out that before the Statute was adopted criminal liability of women of all classes had been the same. But in the 16th the first half of the 17th century the punishment depended on the social background of a woman. Punishments for the same crimes were more severe for women of lower classes.

Keywords: woman, crime, subject of crime, custom, Casimir's Code of 1468, Lithuanian Statute, Lithuanian Russian State, Polish-Lithuanian Commonwealth.

Постановка проблеми. Трансформація суспільних відносин та національної правової системи, що була розпочата майже три десятиліття тому, продовжується і нині. Демократичні перетворення у сучасній Україні передбачають реалізацію принципів гендерної рівності. Україна проводить державну політику, спрямовану на усунення причин нерівноправності статі, сприяє формуванню нових гендерних стандартів масової правосвідомості. Відтак актуальним уявляється звернення до історико-правової спадщини українського народу, оскільки дозволяє виявити місце правової культури у структурі не лише української, а й європейської культури. Особливе місце жінки у системі суспільних відносин дозволяє збагатити вітчизняну й європейську правову традицію демократичними і гуманістичними надбаннями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед досліджень з даної проблематики відзначимо праці В. Гончаренка, Г. Демченка, С. Кудіна, О. Лабур, Р. Лашенка, Ф. Леонтовича, М. Максимейка, В. Меркулової, П. Музиченка, А. Рогожина, В. Тація, О. Шевченка, М. Ясинського та інших.

Невирішені раніше проблеми. Незважаючи на достатньо велику кількість публікацій з проблем розвитку кримінального права другої половини XIV – першої половини XVII ст., питання щодо визначення особливостей кримінальної відповідальності жінки за вчинені нею злочини в Україні у другій половині XIV – першій половині XVII ст. залежно від ступеня суспільної небезпеки вивчені недостатньо. Відтак висновки, зроблені вітчизняними та зарубіжними істориками права, потребують подальшого узагальнення та конкретизації.

Метою статті є визначення особливостей кримінальної відповідальності жінки за вчинені нею злочини в Україні у другій половині XIV – першій половині XVII ст. залежно від ступеня суспільної небезпеки.

Виклад основного матеріалу. Після занепаду Галицько-Волинської держави у

середині XIV ст. більша частина українських земель увійшла до сфери політичного впливу Литви та Польщі, а правова система Литовсько-Руської держави і Речі Посполитої була своєрідним віддзеркаленням цих змін. Основними джерелами кримінального права в Україні у досліджуваний період були правовий звичай, статутні земські грамоти (обласні привілеї), Судебник Казимира 1468 р. [1], а починаючи з 1529 р. – три редакції Литовського Статуту [2].

Протягом другої половини XIV – першої половини XVII ст., коли українські землі знаходилися у складі Литовсько-Руської держави та Речі Посполитої, у вітчизняному кримінальному праві тривав розвиток поняття злочину. Під ним розуміли порушення не лише чинних законодавчих норм, але і норм звичаєвого права («виступ», «вчинок» або «вина»).

У понятті злочину продовжував закріплюватися формальний елемент, який містився в усіх видах протиправних діянь. Як зазначав П. П. Музиченко, під впливом соціально-економічного розвитку змінилося поняття злочину і замість «обіди» під злочином стали розуміти шкоду або злочинство, нанесене власнику чи громаді [3, с. 91]. Отже, кожне злочинне діяння розглядалося як таке, що порушувало норму права незалежно від об'єкту посягання.

Матеріальний елемент містився у злочинних діяннях, які посягали на особу та її майнові права. Матеріальний елемент у Литовському Статуті передавався терміном «кривда» (вбивство, поранення, крадіжка, розбій), що мав кілька спеціальних термінів: «к'валть» – посягання як на особу, так і на її майнові права, «шкода» – нанесення особі майнових збитків [4, с. 134].

У досліджуваний період важливим чинником, який впливав на правосвідомість як усього суспільства загалом, так і законодавця зокрема, була релігія. Відтак злочин у вітчизняному кримінальному праві визначався як

вчинок ганебний і аморальний, як гріх, який необхідно спокутувати (III, XI, 15) (*Примітка*. Перша римська цифра – номер редакції Литовського Статуту, друга римська цифра – номер розділу, третя арабська цифра – номер артикулу). Так, наприклад, у II, XI, 16 та у III, XI, 7 зазначалося, що за вбивство батьками своєї дитини вони мають «у церкві християнській спокутувати і визнавати свій гріх», тобто мають понести окрім основного покарання ще й додаткове.

Отже, у кримінальному праві другої половини XIV – середини XVII ст. злочин розглядався як порушення норми писаного чи неписаного права, посягання на державну владу, християнську церкву, суспільний мир, права сім'ї, особу (життя, здоров'я, честь, свободу), її майнові права.

Згідно Литовського Статуту, суб'єктами злочину могли бути як мешканці держави (I, I, 1; II, I, 1; III, I, 1), так і чужинці (II, I, 17; III, I, 1), що досягли віку, з якого настає кримінальна відповідальність. Якщо ст. 1 Судебника Казимира встановлювала, що від кримінального покарання звільнялися діти молодше семи років [1, с. 57], то друга та третя редакції Литовського Статуту встановлює новий вік – відповідно 14 та 16 років (II, XIV, 8; III, XIV, 11). Джерела права XVI–XVII ст. фіксували жінку як правового суб'єкта зі встановленням юридичної відповідальності у 13-річному віці [5, с. 421]. Підвищення віку, з якого наставала кримінальна відповідальність, на наш погляд, відбувалося внаслідок розвитку гуманістичних поглядів тогочасного суспільства.

Литовський Статут, на відміну від Руської Правди, визначав обсяг відповідальності психічно хворих людей («шалених»). За твердженням С. В. Кудіна, у вітчизняному кримінальному праві висвітлюваного періоду відбувалося лише становлення поняття неосудності за станом здоров'я [4, с. 137]. Так, божевільні, з одного боку, несли відповідальності за вчинення деяких злочинів (III, IV, 105; III, XI, 35), з іншого – до «шалених» застосовувались досить суворі запобіжні заходи. Законодавець допускав у них наявність так званих «світливих періодів». Якщо божевільні у цей час вчиняли злочин, то відповідали досить суворо: їх могли навіть скарати «на горло».

На відміну від епохи Київської Русі, у XVI ст. винна у скоєнні протиправного діяння, що належала до залежних осіб, не звільнялася від покарання (I, XIII, 1, 5; II, XI, 12, XIV, 25; III, XI, 9, 17). Відзначимо, що правоздатність залежних осіб була обмежена тим, що за злочини, вчинені проти них, винна особа відповідала перед їх господарем (I, XIII, 20).

Аналізуючи норми статутних земських грамот, Судебника Казимира та Литовського Статуту, правомірно стверджувати, що у досліджуваній період продовжував розвиватися і законодавчо закріплювався принцип індивідуальної кримінальної відповідальності. Жінка переставала відповідати за злочини чоловіка. Так, згідно норм Судебника Казимира 1468 р. жінка злодія не відповідала за дії чоловіка, якщо вона не знала про його наміри, або ж коли чоловіка затримали на місці злочину: «злодей терпи, а жона и дети и дом их невинен» [1, с. 57]. За приховування предметів татби члени сім'ї відповідали менш суворо, ніж злодій: дружина і діти видавались у рахунок вартості вкраденої речі її господарю («ино жоною й детми заплатити»), а злодія чекала шибиениця. Одночасно у ст. 4 зазначалося, що дружина і діти татя могли або відкупитися самі, або їх викупав пан. Лашенко Р. М. вказував, що «очевидно, в епоху Судебника думка про індивідуальну відповідальність за карний вчинок (кожного за себе) набрала вже більшої ваги і значіння в порівнянні з епохою Правди» [6, с. 215].

Подальший розвиток індивідуалізації покарання відображався у статутних земських грамотах. Так, у грамотах Київській землі 1507 та 1529 рр. зазначалося: «А который будеть какою вину заслужилъ, ино того самого казнити по его вине, а жоны и детей въ имени не рушити ...только самого того казнити, хто будеть виноватъ...» [7, с. 173-174].

Остаточо принцип індивідуальної кримінальної відповідальності був закріплений у Литовському Статуті (I, I, 7; II, 1, 14; III, I, 18): «Не маєть никто ни за чій кольвекъ учинокъ терпети толко каждый самъ за себе». Як зазначав Демченко Г. В., «за свои преступления жена отвечает сама и изъ своего имущества» [8, с. 149]. Підтвердженням цього є відповідні норми Литовського Статуту: «еслижъ бы ... жона мела именье венованное або свое властное, тогда то, што за ее вину с права будетъ сказано, на ее жъ

именью будь венованомъ або властномъ отъправено быти маєт» (III, IV, 49).

Тогочасна законодавча система знала поняття відповідальності дружин за злочинні дії своїх чоловіків. Це стосувалося тих дружин, які знали про скоєний злочин і користувалися краденими речами [5, с. 423]. У такому випадку вони вважалися співучасниками злочину та підлягали відповідному покаранню з відшкодуванням збитків потерпілому. Згідно норм Статуту дружина та діти злодія не видавалися потерпілому, а відпрацьовували у його господарстві (I, XIII, 27; II, XIV, 21; III, XIV, 23). Так само сини та дружина державного зрадника не несли відповідальності відповідно за дії батька та чоловіка (II, I, 3, 6; III, I, 3, 6).

У вітчизняних правових пам'ятках другої половини XIV – першої половини XVII ст. зафіксовані різноманітні злочини, суб'єктом яких могла бути жінка. Однак Литовський Статут при призначенні покарання акцентує увагу на статі злочинця лише під час скоєння специфічних особливо небезпечних діянь. До них можна віднести вбивство своїх родичів; перелюбство; подружню зраду через втечу з іншим чоловіком; звідництво, а також проституцію.

Серед вбивств, скоєних жінками, виокремимо дві основні групи – вбивство сторонньої людини та вбивство родичів (чоловіка та власних дітей).

Особливу увагу законодавець звертав на вбивство батьками власних дітей. Литовський Статут розрізняв вбивство дитини одруженою та неодруженою жінкою. Так, згідно II, XI, 16; III, XI, 7 у випадку скоєння даного злочину подружжям (або одним з подружжя) основним покаранням як для дружини, так і для чоловіка було позбавлення волі строком на один рік і шість тижнів у вигляді тюремного ув'язнення: «А если бы се трафило родичомъ дитя свое забити не с прыгоды а ни за вину але умыслне, тогда таковой отец и matka мають быти карани за тое годъ и шесть недель на замьку нашомъ седети у вежи...». Закон передбачав і додаткове покарання у вигляді спокутування гріха: «Маєть еще до году чотыри кротъ при церкви при костеле якого набоженства христьянского будетъ покутувати и визнавати явный грехъ свой передъ всими людьми собранья христьянского...». Отже, покарання за скоєний

злочин було однаковим як для жінки, так і для чоловіка. Дане покарання було рециповане з німецького права, а законодавець відносив такий злочин до простих вбивств, що не мали обтяжуючих обставин [4, с. 180]. Меркулова В. О. наголошує на тому, що вбивство батьками своєї дитини (незалежно від її віку) вважалося менш тяжким злочином, ніж вбивство дорослої людини [9, с. 76].

Набагато суворіші санкції передбачалися Литовським Статутом у випадку скоєння вбивства своєї дитини незаміжньою жінкою (III, XI, 60). У законі зазначалося, що суб'єктом даного злочину могла бути «женщина, не будучи в супружестве, но ведя жизнь непорядочную и распутную ...от стыда, боясь наказания...свой плод умертвила сама или через кого иного».

Враховуючи недосконалість тодішньої юридичної техніки, досить суперечливим у даному артикулі є тлумачення терміну «плод». Якщо під ним розуміти ще ненароджену дитину, то Литовський Статут під терміном «свой плод умертвила сама или через кого иного» визнає заборону абортів, тобто штучного переривання вагітності. Зазначимо, що канони християнської церкви забороняли здійснювати аборти [10, с. 172]. Законодавець, на наш погляд, під суспільною небезпекою абортів, передусім, розумів аморальність даного вчинку та його невідповідність вченню християнської церкви. Кримінальній відповідальності у такому випадку підлягала як жінка, якій зроблено аборт, так, ймовірно, і особа, яка допомагала це зробити. Інше тлумачення терміну «плод» – народжене немовля або ж відносно доросла дитина. Так, у артикулі 60 розділу XI Статуту 1588 р. зустрічається вислів «...о каранью таких невестъ збытечныхъ которые бы дети свои або иныхъ губили...». У такому випадку покарання несла б лише жінка («невеста збытечная»), яка безпосередньо скоїла цей ганебний злочин.

При визначенні міри та тяжкості покарання законодавець, ймовірно, враховував ряд особливостей тогочасної юридичної практики. По-перше, у досліджуваній період на засади каральної політики держави істотно впливали християнська релігія і церква. Юрисдикція духовної влади поширювалася не лише на діяння, що вчинялися духівництвом і особами, яким церква забезпечувала заступництво, але і на осіб, що вчинили злочини

проти церкви та моральності. По-друге, такі злочини посягали не лише на сімейний устрій та особисті права дитини, але і на суспільний лад в цілому. По-третє, такі жінки не могли бути добропорядними дружинами та добрими матерями. Так, укладаючи Статут, законодавець, у першу чергу, захищав права сім'ї. Варто погодитися з твердженням В. О. Меркулової, що суворе засудження всього, пов'язаного з посяганням на моральні засади суспільства, освячені релігією, міцність сім'ї зумовлювало існування надзвичайно тяжких покарань [9, с. 76-77]. Отже, такі злочини вважались тяжкими, з підвищеним ступенем суспільної небезпеки, а тому і карались доволі суворо – стратою.

Хоча за всі види вбивств Литовським Статутом передбачалася смертна кара, законодавець поблажливіше ставився до вагітної жінки-вбивці. Це пояснюється, на наш погляд, впливом гуманістичних традицій України-Русі загалом, і українського православ'я зокрема. На відміну від західноєвропейського середньовічного релігійного догматизму та московського православ'я, у межах Литовсько-Руської держави та Речі Посполитої українське православ'я, зрощуючись з народними масами, проповідувало гуманістичні традиції християнства. Гуманне ставлення до вагітних жінок виявилось у тому, що виконання суворого покарання відкладалося до народження дитини. Згідно III, XI, 34 до пологів жінка мала утримуватися у в'язниці.

Законодавчі акти XVI – першої половини XVII ст. зосереджували увагу на позашлюбних статевих зносинах. Держава охороняла гідність подружнього життя та не вітала порушення основ сімейного устрою. Зрада, як втрата цнотливості, вважалася кримінальним злочином і людина, яка це вчинила, підлягала суворому покаранню – смертній карі [5, с. 423]. Литовський Статут закріплював відповідальність за зраду подружнього життя, скоєну як чоловіком, так і дружиною. Але більшу занепокоєність тогочасного суспільства викликала зрада чоловіка жінкою.

Держава намагалася не переносити норми церковного права до світського. Проте невелика кількість злочинів, які посягали не лише на права церкви та сім'ї, а й порушували інтереси суспільства в цілому, була привнесена до Литовського Статуту. Такими злочинами були

перелюбство («чужоложство»), втеча одруженої жінки з іншим чоловіком, проституція, а також звідництво (III, XIV, 29, 30, 31).

У випадках порушення дружиною подружньої вірності, чоловік мав право безпосередньо звернутися до суду з вимогою взяти зрадницю та чужоложника під варту аж до винесення судового вироку. Зазначимо, що звинувачення у скоєнні цього ганебного злочину повинні були базуватися не лише на припущеннях чи здогадках власного чоловіка, але й на свідченнях очевидців. У Статуті перераховувалися обставини скоєння цього суспільно небезпечного діяння: чоловік повинен був виявити власну дружину у ліжку з іншим чоловіком обов'язково при свідках: «если бы мужь маючи в подозренье жону свою о чужоложство и на тое бы ся насадивши чужоложника якого кольвекъ стану засталъ з нею на вшетечности, тогды волно будетъ мужу оного чужоложника и з жоною своею поймавши и то суседомъ околечнымъ заразомъ оповедати...» (III, XIV, 30).

Дружина-зрадниця могла і уникнути покарання. Як зазначав О. І. Левицький, «...мужь могъ и простить ее, или же дать ей разводъ, и темъ освободить отъ уголовной ответственности, такъ какъ въ те времена даже на убійство и другие тяжкие преступления смотрели прежде всего какъ на деяние, нарушающее частные интересы, и если, напримеръ, убійца или соблазнитель чужой жены примирялись съ потерпевшими и получали отъ нихъ прощенье, то судъ освобождалъ ихъ отъ наказанія» [11, с. 89]. Згідно III, XIV, 29 чоловік мав право останньої волі стосовно зрадливої дружини: «...если бы мужь ее горломъ карати не хотелъ то маеть zostати при воле его...». Отже, приховуючи власний сором, подружжя припиняло шлюб нібито за обопільною згодою під приводом хвороби чи неузгодженого життя. Подібні випадки містяться у актових джерелах [12, с. 334, 569].

Якщо ж перелюбник вбивав чоловіка дружини-зрадниці під час виявлення аморального діяння, така жінка не могла уникнути покарання. Законом передбачалася кримінальна відповідальність як перелюбника, так і перелюбниці – «горломъ будетъ карана», альтернативи смертній карі не було (III, XIV, 30).

Так само суворо каралися проституція («...паньне которая бы боязнь божую и встыдъ отложивши на сторону вшетечне мешкала, на которую повиннымъ по отцы и по мечу волно будетъ иньстыкговати») і звідництво. Про це йдеться у статутах 30 і 31 розділу XIV Статуту 1588 р. Покарання за звідництво поєднувало відтикання носа, вух та губ разом із вигнанням за межі населеного пункту, де вчинявся даний злочин («з мествъ выганяли»). Якщо ж ті самі протиправні дії скоювалися повторно з метою наживи тими самими особами (рецидив злочину), тоді «врядъ такихъ на горле карати маеть».

Суд православної церкви призначав покарання на основі вже вироблених з часів Київської Русі правових норм. У XV ст. в українських землях Великого князівства Литовського значної популярності набула пізня редакція Церковного Статуту князя Ярослава Мудрого. Вперше про українську редакцію даної пам'ятки згадується у грамоті князя Юрія Семеновича Лингвеневиича Онуфріївському монастирю від 1443 р. Згадуючи про церковні суди, грамота просто посилається на «Свиток Ярослава» [13, с. 190]. Отже, у середині XV ст. цей документ був в Україні відомий і поширений як загальноприйнятий кодекс церковного права.

Невелика кількість злочинів проти моральності, що належали у період Київської Русі до церковної юрисдикції, була привнесена до Литовського Статуту. Це пояснюється, на наш погляд, захистом з боку держави особи, сім'ї, та суспільної моралі. Православна церква в Україні у XV – першій половині XVII ст. мала переважне право накладати покарання за народження дівчиною або жінкою позашлюбної дитини, «драку по-женьскы», крадіжку дружиною майна власного чоловіка, а також за чаклунство. Покараннями за такі діяння були переважно штрафи та покута, розміри та терміни яких визначалися духовною владою у відповідності до «Свитку Ярослава».

Законодавчі акти Литовсько-Руської держави та Речі Посполитої не визначали міру покарання за чародійство. Литовський Статут згадує про злочини цієї групи («чародійство», «трутизна») мимохідь. На наш погляд, склад злочину та міру покарання за такі діяння визначали уповноважені органи (святенники або

ж громада) на основі норм церковного або звичаєвого права.

Досить часто справи про чарування підлягали юрисдикції копного судочинства. Прикладом цього може бути справа, що розглядалася 4 грудня 1629 р.: «в справі чарів жони возного Вечірка Висоцького, скерованих на псування здоров'я жони Миколи Бельського, військового, підстаростого Пинського, заховуючися водле давнього звичаю, копу збирано...за питанням...дівки през ката...признала, і ж тая Вечірковая, возная дала їй чари: кость, пісок і гвозді, бранні на могилі в с. Високім...якоїсь Малкготи...» [14, с. 209].

Копний суд мав право призначати такі покарання, як штраф, відшкодування збитків, тілесні покарання і страту. Однак, копні суди досить часто застосовували умовні покарання. Характерно, що копні суди самостійно здійснювали розшук обвинуваченого, розглядали справу по суті, виносили судові рішення, які були остаточними і виконувалися негайно.

Дослідники історії українського права зазначають, що при прийнятті рішень члени копного суду керувалися стародавніми звичаями та власним переконанням (здоровим глуздом), творячи при цьому нове копне право. Коли ж виникали суперечки стосовно виконання рішень копного суду, то він, підтверджуючи своє рішення, міг посилатися на закон. Так зокрема, коли пан не пустив на копу свою підлеглу – чаклунку, то копа вирішила: «Бачачи і опирання і невидання чарівниці, маючи свідків, згідно розділу чотирнадцятого артикулу шістнадцятого (Статуту), зазначену чарівницю на муки катівські кожної години ставити, *але щоб не була скалічена* (курсив наш. – О.М.), і коли визнає себе винною, на спалення приречена; а коли б не призналася, тоді скаржуча сторона, згідно з Статутовим правом, нав'язкою карається» (*тобто, платить штраф* – курсив наш. – О.М.) [15, с. 47]. Таким чином, копний суд, приймаючи рішення, керувався і законом.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна зробити такі висновки.

1. У другій половині XIV – XV ст. особа жіночої статі, незалежно від соціального та сімейного статусу, підлягала кримінальній відповідальності з семирічного (восьмирічного) віку, а у XVI – першій половині XVII ст. – з

тринадцятирічного. Підвищення віку, з якого наставала кримінальна відповідальність, пов'язувалося з розвитком гуманістичних поглядів у середовищі українського суспільства.

2. У досліджуваний період розвивався і законодавчо закріплювався принцип індивідуальної кримінальної відповідальності, а жінка остаточно переставала відповідати за злочини чоловіка.

3. Протягом другої половини XIV – першої половини XVII ст. жінка не була спеціальним суб'єктом злочину, а покарання за вчинений злочин не залежали від статі злочинця. Одночасно з цим, норми Статуту виокремлюють деякі специфічні «жіночі злочини» – вбивство своїх родичів, перелюбство, подружню зраду через втечу з іншим чоловіком, звідництво і проституцію. Такі злочини вважались тяжкими, з підвищеним ступенем суспільної небезпеки, а тому і карались доволі суворо – переважно стратою.

Покарання за звідництво і проституцію поєднувало відтикання носа, вух та губ разом із вигнанням за межі населеного пункту, де вчинявся даний злочин. Якщо ж ті самі протиправні дії вчинялися повторно з метою наживи, то покаранням була смертна кара.

4. Православна церква в Україні у середині XIV – першій половині XVII ст. мала переважне право накладати покарання за народження дівчиною або жінкою позашлюбної дитини, «драку по-жєньскы», крадіжку дружиною майна власного чоловіка, а також за чаклунство. Покараннями за такі діяння були переважно штрафи та покута, розміри та терміни яких визначалися духовною владою у відповідності до норм церковного або звичаєвого права.

5. Якщо у достатутний період обсяг кримінальної відповідальності вільних жінок усіх суспільних верств був однаковим, то у XVI – першій половині XVII ст. на ступінь покарання злочинниці впливав її соціальний стан: за вчинення аналогічних злочинів суворіші санкції застосовувалися до представниць нижчих суспільних станів, аніж шляхтянок. Починаючи з XVI ст. винні у вчиненні протиправного діяння, що належали до залежних осіб, не звільнялися від покарання.

Список використаних джерел:

1. Судебник князя Казимира (29 лютого 1468 р.). Хрестоматія з історії держави і права України. Навч. посібник для юрид. вищих навч. закладів і фак.: У 2 т. / В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький; За ред. В. Д. Гончаренка. К.: Ін Юре, 1997. Том 1. З найдавніших часів до початку XX ст. 1997. 464 с.
2. Старый Литовский Статутъ 1529 года. *Временникъ Императорскаго Московскаго общества исторіи и древностей российских*. М., 1854. Кн. 18. С. 1 – 106. Статутъ Великого князьства Литовскаго 1566 года. *Временникъ Императорскаго общества исторіи и древностей российских*. М., 1855. Кн. 23. С. 1-222. Статутъ Великого князьства Литовскаго 1588 года. *Временникъ Императорскаго общества исторіи и древностей российских*. М., 1854. Кн. 19. С. 1-382.
3. Музиченко П. П. Історія держави і права України: навч. посіб. 3-тє вид., стер. К.: Т-во «Знання», КОО, 2001. 429 с.
4. Кудін С. В. Становлення і розвиток кримінального права України у X – першій половині XVII ст.: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Київський нац. ун-т імені Тараса Шевченка. К., 2001. 226 с.
5. Лабур О. В. До питання про соціальну поведінку жінки за нормами карного права Литовських Статутів. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2003. Спеціальний випуск. С. 421-424.
6. Лашенко Р. М. Лекції по історії українського права. К.: Україна, 1998. 254 с.
7. Уставныя земскія грамоты Литовско-Русскаго государства. Изследование кандидата правъ Михаила Ясинскаго. Київ: Въ университетской типографіи, 1889. 207 с.
8. Наказаніє по Литовскому Статуту въ его трехъ редакціяхъ (1529, 1566 и 1588 гг.). Изследование Г. В. Демченка. Київ: Типографія Императорскаго Университета Св. Владимира. Часть

первая. 1894. 273 с.

9. Меркулова В. О. Жінка як суб'єкт кримінальної відповідальності: монографія. Одеса: НДРВВ ОЮІ НУВС, 2004. 281 с.

10. Мартинюк О. В. Жінка як суб'єкт злочину в Україні (X – середина XIV століть). *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2005. Вип. 27. С. 170-175.

11. Левицький О. Черты семейного быта в Юго-западной Руси в XVI – XVII вв. Предисловіє къ актамъ. Архивъ Юго-Западной Россіи, издаваемый комиссією для разбора древнихъ актовъ, состоящей при Кіевскомъ, Подольскомъ и Волынскомъ Генераль-Губернаторе. Кіевъ, 1859-1914. Часть восьмая, томъ III. Акты о брачномъ праве и семейномъ быте в Юго-западной Руси в XVI – XVII вв.: Тип. Императорскаго Университета св. Владиміра, 1909. С. 1-120.

12. Архивъ Юго-Западной Россіи, издаваемый комиссією для разбора древнихъ актовъ, состоящей при Кіевскомъ, Подольскомъ и Волынскомъ Генераль-Губернаторе. Кіевъ, 1859-1914. Часть восьмая, томъ III. Акты о брачномъ праве и семейномъ быте в Юго-западной Руси в XVI – XVII вв.: Типографія Императорскаго Университета св. Владиміра, 1909. 708 с.

13. Історія держави і права України: підручник. У 2 х т. За ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. К.: Ін Юре, 2003. Т. 1. 2003. 656 с.

14. Черкаський І. Громадський (копний) суд на Україні-Русі XVI – XVIII ст. Праці Комісії для виучування історії західно-руського та вкраїнського права. Випуск четвертий. За ред. акад. Н. П. Василенка. К.: Друкарня Української Академії Наук, 1928. 714 с.

15. Історія українського права. Навч. посібник: Матеріали до курсу лекцій з історії української державності. За ред. О. О. Шевченка. К.: Олан, 2001. 214 с.

References:

1. Sudebnyk kniazia Kazymyra (29 liutoho 1468 r.). Khrestomatiia z istorii derzhavy i prava Ukrainy. Navch. posibnyk dlia yuryd. vyshchykh navch. zakladiv i fak.: U 2 t. / V. D. Honcharenko, A. Y. Rohozhyn, O. D. Sviatotskyi; Za red. V. D. Honcharenka. K.: In Yure, 1997. Tom 1. Z naidavnishykh chasiv do pochatku XX st. 1997. 464 s.

2. Stariy Lytovskii Statut 1529 hoda. *Vremennyk Ymperatorskaho Moskovskaho obshchestva ystoriy y drevnostei rossyiskyykh*. M., 1854. Kn. 18. S. 1–106. Statut Velykoho kniazstva Lytovskaho 1566 hoda. *Vremennyk Ymperatorskaho obshchestva ystoriy y drevnostei rossyiskyykh*. M., 1855. Kn. 23. S. 1-222. Statut Velykoho kniazstva Lytovskaho 1588 hoda. *Vremennyk Ymperatorskaho obshchestva ystoriy y drevnostei rossyiskyykh*. M., 1854. Kn. 19. S. 1-382.3. Muzychenko P. P. Istorii derzhavy i prava Ukrainy: navch. posib. 3-tie vyd., ster. K.: T-vo “Znannia”, KOO, 2001. 429 s.

4. Kudin S. V. Stanovlennia i rozvytok kryminalnoho prava Ukrainy u Kh – pershii polovyni XVII st.: dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.01. Kyivskiy nats. un-t imeni Tarasa Shevchenka. K., 2001. 226 s.

5. Labur O. V. Do pytannia pro sotsialnu povedinku zhinky za normamy karnoho prava Lytovskykh Statutiv. *Derzhava i pravo. Yurydychni i politychni nauky*. 2003. Spetsialnyi vypusk. S. 421-424.

6. Lashchenko R. M. Lektsii po istorii ukrainskoho prava. K.: Ukraina, 1998. 254 s.

7. Ustavniia zemskiiia hramoti Lytovsko-Russkaho hosudarstva. Yzsledovanie kandydata prav Mykhayla Yasynskaho. Kiev: V unyversytetskoi typohrafiy, 1889. 207 s.

8. Nakazanie po Lytovskomu Statutu v eho trekh redaktsiiakh (1529, 1566 y 1588 hh.). Yzsledovanie H. V. Demchenka. Kiev: Typohrafiia Ymperatorskaho Unyversyteta Sv. Vladymira. Chast pervaia. 1894. 273 s.

9. Merkulova V. O. Zhinka yak sub'iekt kryminalnoi vidpovidalnosti: monohrafiia. Odessa: NDRVV OYuI NUVS, 2004. 281 s.

10. Martyniuk O. V. Zhinka yak sub'iekt zlochyну v Ukraini (Kh – seredyna KhIV stolit). *Derzhava i pravo. Yurydychni i politychni nauky*. 2005. Vyp. 27. S. 170-175.

11. Levytskii O. Cherti semeinaho bita v Yuho-zapadnoi Rusy v XVI – XVII vv. Predyslovie k aktam. Arkhyv Yuho-Zapadnoi Rossii, yzdavaemiy komysseiіu dlia razbora drevnykh aktov, sostoiaishchei pry Kіevskom, Podolskom y Volinskom Heneral-Hubernatore. Kiev, 1859-1914. Chast vosmaia, tom III. Akti o

brachnom prave y semeinom bite v Yuho-zapadnoi Rusy v KhVI – KhVII vv.: Typ. Ymperatorskaho Unyversyteta sv. Vladymira, 1909. S. 1-120.

12. Arkhyv Yuho-Zapadnoi Rossii, yzdavaemiy komysseiou dlia razbora drevnykh aktov, sostoishchei pry Kievskom, Podolskom y Volinskom Heneral-Hubernatore. Kiev, 1859-1914. Chast vosmaia, tom III. Akti o brachnom prave y semeinom bite v Yuho-zapadnoi Rusy v XVI – XVII vv.: Typohrafiia Ymperatorskaho Unyversyteta sv. Vladymira, 1909. 708 s.

13. Istoriia derzhavy i prava Ukrainy: pidruchnyk. U 2 kh t. Za red. V. Ya. Tatsiia, A. Y. Rohozhyna, V. D. Honcharenka. K.: In Yure, 2003. T. 1. 2003. 656 s.

14. Cherkaskyi I. Hromadskyi (kopnyi) sud na Ukraini-Rusi KhVI – KhVIII st. Pratsi Komisii dlia vyuchuvannia istorii zakhidno-ruskoho ta vkrainskoho prava. Vypusk chetvertyi. Za red. akad. N. P. Vasylenka. K.: Drukarnia Ukrainskoi Akademii Nauk, 1928. 714 s.

15. Istoriia ukrainskoho prava. Navch. posibnyk: Materialy do kursu lektsii z istorii ukrainskoi derzhavnosti. Za red. O. O. Shevchenka. K.: Olan, 2001. 214 s.